

**Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Одеська політехніка»
кафедра психології та соціальної роботи**

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО НАПИСАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ
(МАГІСТЕРСЬКИХ) РОБІТ
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 053 ПСИХОЛОГІЯ**

Одеса – 2023

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Одеська політехніка»
кафедра психології та соціальної роботи

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО НАПИСАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ
КВАЛІФІКАЦІЙНИХ (МАГІСТЕРСЬКИХ) РОБІТ
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 053 ПСИХОЛОГІЯ

ЗАТВЕРДЖЕНО
на засіданні кафедри
психології та соціальної роботи
Протокол № 5 від 26 грудня 2023 р.

Одеса: Одеська політехніка, 2023

Рецензенти:

Булгакова О. Ю., доктор психологічних наук, професор, декан факультету дошкільної педагогіки та психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Асєєва Ю. О., доктор психологічних наук, доцент, завідувач кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки Одеського національного економічного університету.

Методичні рекомендації розроблено відповідно до листа Міністерства освіти і науки України від 09.07.2018 року № 1/9-434 «Щодо рекомендацій з навчально-методичного забезпечення» і містять основні вимоги до підготовки та захисту кваліфікаційних (магістерських) робіт. У вказівках висвітлено питання методології дослідження основних структурних елементів роботи, надано зразки оформлення таблиць та формул, списку використаних джерел і додатків, описано всі кроки для самостійного виконання дослідницької роботи, наведено вимоги щодо її захисту.

Методичні рекомендації призначені для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 053 Психологія Національного університету «Одеська політехніка».

Зміст

Вступ	5
1. Загальна методика підготовки кваліфікаційних (магістерських) робіт	7
1.1. Вибір теми та складання плану роботи	7
1.2. Вивчення літературних джерел	7
2. Вимоги до оформлення роботи	9
2.1. Нормативні вимоги до оформлення кваліфікаційних (магістерських) робіт	9
2.2. Загальні вимоги до оформлення кваліфікаційних (магістерських) робіт	10
2.3. Оформлення основних структурних елементів роботи	12
2.3.1. Вимоги до змісту кваліфікаційних (магістерських) робіт	12
Оформлення таблиць, рисунків та формул.	14
Приклад оформлення основних типів літературних джерел	16
Оформлення додатків	18
3. Підготовка до захисту та захист кваліфікаційних робіт другого (магістерського) рівня вищої освіти	19
Список рекомендованої літератури	20

Вступ

Підготовка та захист магістерської роботи – завершальний і ключовий етап навчання висококваліфікованого фахівця, ефективна форма перевірки його знань, творчої та практичної підготовленості до розв’язання проблемних професійних завдань інноваційного характеру в певній галузі науки, важлива форма розвитку творчого мислення й розширення знань майбутніх фахівців.

Кваліфікаційна (магістерська) робота – це самостійне, творче, дослідницьке пошукування здобувача, що виконується на завершальному етапі навчання під керівництвом викладача протягом встановленого терміну. Магістерські роботи виконуються студентами з метою закріплення, поглиблення та узагальнення знань з фахових дисциплін. Кваліфікаційна робота здобувача спеціальності 053 Психологія є автентичним науковим дослідженням студента магістратури. Основне завдання автора – продемонструвати рівень своєї наукової кваліфікації, уміння самостійно вести науковий пошук і творчо вирішувати конкретні психологічні завдання.

Здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти повинні володіти певними знаннями, вміннями та навичками з дисциплін психологічного напрямку, а також проводити власні теоретичні, емпіричні та практично-прикладні дослідження і викладати одержані результати у вигляді наукових робіт. Написання кваліфікаційних робіт є необхідною і обов’язковою умовою підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти. Емпіричні розвідки відображають уміння застосовувати набуті у процесі навчання теоретичні знання і практичні навички для самостійного розв’язання актуальних проблем психологічного напрямку; проведення критичного аналізу існуючих теорій, концепцій та поглядів.

У ході підготовки здобувачів за спеціальністю 053 Психологія реалізуються такі завдання:

- прищеплення інтересу до науково-дослідної роботи;
- опанування навичками аналізу та узагальнення при організації психологічного дослідження;
- формування вміння добирати доцільні методи пошукувань і здатності визначати особливості процедури їх реалізації;
- оволодіння фаховими психологічними навичками організації дослідницької роботи;
- розвиток умінь оформлення власних наукових пошукувань.

Під час виконання кваліфікаційних наукових робіт здобувачі мають *знати*:

- специфіку навчально-дослідницької роботи;
- умови і чинники вибору методів дослідження;
- вимоги до конфігурування теоретичної концепції пошукування;
- особливості оформлення експериментальної (емпіричної) частини дослідження;
- принципи і правила оформлення бібліографії;

уміти:

- обирати науковий напрям, методологічну план-карту пошукування, влучно і зважено формулювати назву роботи;
- визначати мету, завдання, об’єкт і предмет дослідження, його гіпотезу, наукову та практичну значущість;
- планувати етапи дослідження, добирати доцільний методичний інструментарій;

- оформляти результати емпіричних розвідок з урахуванням специфіки конкретних наукових зрушень;
- зважено інтерпретувати експериментальні дані;
- оформляти статті та тези за результатами дослідження.

Оформлення кваліфікаційних (магістерських) робіт відповідно до Державного стандарту України є важливим етапом узгодження формальної сторони й змістовлень наукових розвідок. Матеріали пошукувань у роботах варто викладати в повному вигляді, обов'язково розкриваючи процедуру і проміжні результати дослідження з детальним описом її методології. Повнота наукової інформації повинна відобразитись у деталізованому фактичному матеріалі з обґрунтуваннями, гіпотезами, теоретичними узагальненнями, практичною значущістю.

У методичних вказівках викладено та пояснено основні вимоги та правила, подано приклади до оформлення кваліфікаційних робіт другого (магістерського) рівня вищої освіти.

1. Загальна методика підготовки кваліфікаційних (магістерських) робіт

1.1. Вибір теми та складання плану роботи

Вибір, формулювання та обґрунтування теми дослідження є найвідповідальнішим етапом у процесі підготовки та написання кваліфікаційної (магістерської) роботи, який визначає результат дослідження.

Під час обрання теми, *основними критеріями є наукова та суспільна актуальність, перспективність, наявність теоретичної бази, можливість виконання емпіричних розвідок та отримання соціально-психологічного ефекту від впровадження результатів дослідження.*

Формулювання теми дає певне уявлення про актуальність дослідження. При цьому слід врахувати, що критеріями останньої є визнання доцільним не тільки напрямку, а й власне теми, відповідність нагальній потребі практикування та наявність соціального замовлення чи суспільної значущості.

Вибір і формулювання актуальної теми полегшується попередньою роботою з аналітичними статтями у періодичних виданнях, авторефератами дисертацій, участю у наукових конференціях, тематичних круглих столах, дорадчих заходах тощо.

Якщо виникають труднощі з вибором теми, то можна ознайомитись з об'єкт-предметним обширом пошукувань, запропонованих науковими керівниками кожної кафедри. Інший варіант – у мережі Інтернет чи в бібліотеці можна ознайомитися зі статтями в наукових періодичних виданнях (наприклад, «Наука і освіта», «Психологія і суспільство», «Теорія і практика сучасної психології», «Психологія особистості» тощо) та обрати напрям і тематику дослідження, враховуючи власну науково-пошукову зацікавленість.

Назва теми роботи **не може перевищувати** одинадцять слів (без врахування часток чи прийменників). Формулюючи тему, слід уникати таких варіантів назв як «Аспекти ...», «Проблеми ...», «Аналіз ...», «...з метою...», «Дослідження ...», «Особливості ...» назв закладів, регіонів, які розміщуються безпосередньо за назвою теми як підзаголовки у дужках « ... (на прикладіназва закладу(регіону))».

Починаючи роботу, здобувачу доцільно розробити *попередній план дослідження*, який надалі буде коригуватися, уточнюватися, зберігаючи при цьому її наскрізну ідею (мету) та завдання. Цей план допомагає скласти науковий керівник, а його головне призначення – окреслити загальні особливості (риси, якості, характеристики) об'єкт-предметного поля науково-психологічного пошукування.

Пам'ятайте, що до консультації з науковим керівником слід готуватися – допомога здобувачу надається з приводу конкретного проблемного питання. Якщо студент заздалегідь не опрацював певний матеріал, не прочитав жодної наукової праці з обраної проблеми, у нього немає ніякого тексту та плану подальших дій, то наставництво викладача буде вкрай нерезультативне.

Науковий керівник в міру своїх повноважень і зобов'язань надає рекомендації щодо добору літератури, методів і методик емпіричного дослідження, довідкових, статистичних матеріалів; проводить передбачені розкладом консультації; оцінює зміст виконаної роботи як її складових, так і в цілому; надає відгук і згоду на подання роботи до захисту.

1.2. Вивчення літературних джерел

Ознайомлення з науковими здобутками починається відразу після обрання теми роботи (або ще на етапі її формулювання!) і здійснюється відповідно до робочого плану, що дає змогу

більш цілеспрямовано шукати інформацію за обраною темою, дорядно організувати пошукування та доцільно підбирати дослідний і методичний матеріали.

Можливі два шляхи отримання бібліографічної довідки: замовлення в спеціалізованих інформаційних відділах бібліотек або самостійний пошук (в мережі Інтернет чи репозитаріях наукових установ).

Усі великі бібліотеки здійснюють підбір літератури за вказаною темою або ж наданими ключовими словами. Треба звернутися до бібліографічного відділу, наприклад, Одеської національної наукової бібліотеки, та відібрати із запропонованого переліку ті джерела, що вбачаються доцільними в межах обраного дослідження. Долучитися до наукових періоджерел можна в мережі Інтернет, зазвичай, цю можливість надають електронні бібліотеки або ж спеціальні компанії, іноді зазначені послуги пропонуються за умов їх оплати.

Основними літературними джерелами під час написання кваліфікаційної (магістерської) роботи є навчальні посібники, підручники, монографії, наукові статті тощо. Починати пошук варто з нещодавно виданих (опублікованих) монографій, дисертацій, статей, які стосуються проблематики дослідження, також необхідно звертати увагу на список посилань, використаних у них літературних джерел.

Перед опрацюванням книги (монографії, статті) здобувачу першочергово слід записати бібліографічні реквізити публікації (автор, назва, видавництво, рік друку, кількість сторінок). Причому, робити це потрібно скрупульозно, дотримуючись рекомендованих вимог щодо оформлення джерел у списку літератури.

Під час написання кваліфікаційних (магістерських) робіт важливо орієнтуватися на наукові статі, монографії, автореферати дисертацій. При формуванні списку літератури слід стежити, щоб більшість джерел були видані в останнє десятиріччя.

Навчальні посібники та підручники рекомендовано використовувати видані під грифом Міністерства освіти та науки України в їх найновішій редакції. Навчальні посібники та підручники є джерелом інформації, що організовує всю подальшу роботу над пошукуванням.

Серед джерел інформації особливе місце посідають наукові статті, адже теоретичні публікації, які містяться в журналах, більше, ніж інші джерела, насичені цікавим емпіричним фактажем, науковими роздумами, влучними порівняннями, новітніми доказами. Достовірність їх змісту залежить від валідності вихідної інформації, використаної авторами. Статистичні дані, наведені в статтях, можуть бути підставою для власної аналітичної роботи студента.

Для здобувача більш доцільно починати ознайомлення з обраною тематикою дослідження або з підручників, або зі статей, в яких міститься зазвичай стислий або місткий теоретичний аналіз проблеми.

Монографія (наукове видання, що містить повне та всебічне дослідження якоїсь проблеми або теми), науковий збірник матеріалів авторитетної наукової конференції, науковий збірник дослідницьких матеріалів установ, навчальних закладів або наукових товариств із найважливіших наукових проблем – усі ці публікації мають принципове наукове значення та практичну цінність.

Значна кількість наукової, популярної і дорадчої літератури розміщена на спеціалізованих психологічних сайтах.

Вивчаючи першоджерела, не варто намагатися тільки запозичити матеріал, важливо обдумувати знайдену інформацію й надалі її реінтерпретувати, з урахуванням власного бачення.

Цей процес має тривати протягом усієї роботи над темою. Зазвичай, використовується не вся інформація, що міститься у певному джерелі, а тільки та, яка безпосередньо стосується теми роботи і тому найбільш цінна і корисна.

Особливою формою практичної роботи з літературними джерелами є використання цитат. Органічно вплетені в текст роботи, вони становлять невід'ємну частину дослідження. Цитати використовуються для того, щоб точно передати думку автора першоджерела, і слугують важливою опорою студенту в процесі опрацювання тематики дослідження. Опираючись на вислови знаних науковців можна створити систему переконливих доказів, потрібних для об'єктивної характеристики явища, яке вивчається. В будь-якомк випадку кількість використаних цитат повинна бути оптимальною і визначатися конкретними потребами обраної теми пошукування. Можливі два способи цитування: а) пряме, коли в лапках дослівно повторюється текст із відповідного джерела (у посиланні на джерело через кому вимагається точно вказати сторінку, на якій починається дана цитата), б) непряме, коли одна або декілька думок, можливо з різних місць цитованого джерела, висловлюються автором своїми словами, але найбільш наближено до оригінального тексту.

Під час опрацювання літератури слід виписувати найбільш чіткі цитати стосовно вашої проблеми та обов'язково фіксувати номери сторінок, щоб потім можна було зробити посилання.

Найчастіше цитати та інші запозичені матеріали застосовують у процесі написання першого теоретичного розділу роботи – одного з важливих етапів підготовки роботи.

2. Вимоги до оформлення роботи

2.1. Нормативні вимоги до оформлення кваліфікаційних (магістерських) робіт

Вид кваліфікаційної наукової роботи	Обсяг роботи (стор.)	Вибірка досліджуваних, кількість осіб	Кількість методик дослідження	Кількість джерел в списку літератури (не менше ніж)
Магістерська робота	50–60	Для виявлення кореляційних зв'язків – група не менше 30 осіб, для встановлення відмінностей – не менше двох груп по 20 осіб (тобто не менше 40)*	2-3 методики	40 і більше

* *Примітка* – при встановленні відмінностей між групами у випадку використання t-критерію Стьюдента кількість досліджуваних у кожній групі має бути не менше 30 осіб. Якщо при встановленні відмінностей використовуються інші критерії (ф*-критерій кутового перетворення Фішера, U-критерій Манна-Уїтні тощо), групи можуть бути і меншими, але загальна кількість осіб вибірки все одно має бути достатньою.

Пам'ятайте, що до загального обсягу роботи, що зазначений у вимогах, не враховуються: Титул, Завдання на кваліфікаційну роботу, Зміст, Список використаних джерел та Додатки.

Кваліфікаційна (магістерська) робота вміщує теоретичний та емпіричний (практичний) матеріал, який дозволяє оцінити відповідність роботи об'єкт-предметному

колу пошукування, меті та завданням дослідження, повноту розкриття обраної теми, наявність плагіату.

Також він дає змогу зрозуміти черговість та логічну послідовність наміченої роботи, визначити основні віхи, на які необхідно звернути увагу в кожному підрозділі та у всій роботі в цілому.

Основними структурними елементами кваліфікаційної (магістерської) роботи є:

- **титульна сторінка** (див. дод. А);
- **завдання на кваліфікаційну роботу**
- **зміст** (у загальній нумерації – це 1 сторінка тексту);
- **вступ** (приблизно 2-3 сторінки);
- **розділ теоретичного аналізу** (близько 30 % від загального тексту);
- **розділи емпіричного дослідження** (можуть містити методологію пошукування, констатуючий чи формуючий експеримент, рекомендації, програму подальших ефективних дій);
- **висновки;**
- **список використаних джерел;**
- **додатки** (не обов'язково).

При написанні кваліфікаційної (магістерської) роботи слід звертати увагу на співвідношення обсягу теоретичної та емпіричної частин роботи. Теоретична частина (перший розділ) в ідеалі не має перевищувати 1/3 (третину) від загального обсягу роботи. Допускається також співвідношення в межах 50/50. Але треба слідкувати, щоб не було значного перевищення за обсягом теоретичної частини, що вважається значним недоліком при оцінюванні комісією на захисті.

2.2. Загальні вимоги до оформлення кваліфікаційних (магістерських) робіт

1. Кваліфікаційні (магістерські) роботи друкуються односторонньо на папері формату А4 (297x210 мм). Параметри сторінки: верхнє і нижнє поля – 2 см; ліве поле – 3 см; праве поле – 1,5 см. Шрифт - *Times New Roman*, кегль – 14, інтервал – 1,5. У тексті виділяють абзаци – відступи вправо (1,25 см) на початковому рядку кожної частини тексту. Абзаци роблять для увіраження думки і надання їй довершеного характеру.

Щільність тексту роботи повинна бути однаковою. Вписувати в текст роботи окремі іншомовні слова, формули, умовні позначки можна чорнилом тільки чорного кольору.

Друкарські помилки можна виправляти підчищенням або зафарбуванням коректора, наносячи на місця правки правильний текст чи фрагмент рисунка. Допускається не більше двох виправлень на одній сторінці.

2. Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, рисунків, таблиць, формул подають арабськими цифрами без значка №. Нумерація сторінок – у правому верхньому кутку аркуша.

На першій сторінці (титульному аркуші) номер не ставиться. Нумерація починається з другої сторінки. Додатки наприкінці роботи не нумеруються.

3. Усі кваліфікаційні наукові роботи пишуться **державною – українською мовою**, окрім списку літератури, в якому джерела подаються мовою видання. Але використання російськомовних джерел варто мінімізувати, використовуючи лише класичних авторів-дослідників.

Текст роботи необхідно уважно вчитати на помилки перекладу. Під час захисту члени методичної комісії переглядають роботи, русизми є дуже помітними в тексті. Особливу увагу слід звертати на переклад ініціалів авторів (тому при читанні джерел варто звертати увагу на ім'я та по-батькові автора).

Треба слідкувати, щоб при перенесенні з рядка в рядок не розривалися прізвище та ініціали автора (нерозривний пробіл – Ctrl+Shift+пробіл).

4. Текст кваліфікаційних (магістерських) робіт, як і будь-яких інших наукових доробок, треба писати **в безособовій формі**. Не можна при написанні використовувати займенник «я», також щонайменше використовувати займенник «ми», адже таке написання вважається недоречним у сучасній науковій мові. Більш доцільним є використання безособових фраз, *наприклад, «було встановлено», «як вже було зауважено», «особливої уваги потребує...», «зокрема потрібно наголосити на тому, що ...», «наступним кроком буде розгляд / обговорення такого аспекту проблеми» і т. ін.*

5. Основний текст роботи поділяється на структурні складові: найбільш великі – **РОЗДІЛИ** (назва пишеться великими жирними літерами, його назва великими жирними літерами нижче, кожен розділ починається з нового аркуша), розділ складається з **підрозділів** (назва пишеться малими жирними літерами, слово «підрозділ» писати не треба, а замінити на числову послідовність – **1.1. ... 1.2. ...** – нумеруються в межах розділів), підрозділи можуть містити **підпункти** (пишуться малими жирними літерами з порядковою числовою послідовністю – **1.1.1. ... 1.1.2. ...**).

Між текстом попереднього підрозділу, назвою наступного підрозділу і подальшим його текстом робиться *інтервал по 1 порожньому рядку*. Між назвою підрозділу і підпунктом інтервал (порожній рядок) не потрібен. Між текстом попереднього підпункту, назвою наступного підпункту і його текстом інтервал (порожній рядок) теж не потрібен (*див. додаток Г*).

6. Структурні складові роботи (**ЗМІСТ, РОЗДІЛИ, ВИСНОВКИ, СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ, ДОДАТКИ**) пишуться у тексті великими літерами, вирівнювання по центру та завжди починаються з нової сторінки. Назви підрозділів чи підпунктів пишуться малими жирними літерами, вирівнювання по ширині, крапка наприкінці не ставиться.

7. Обов'язково у наукових роботах треба робити **посилання** на першоджерела. Зазвичай багато посилань концентрується в теоретичній частині роботи, але доцільно робити посилання й у процесі інтерпретації результатів емпіричного дослідження на схожі результати досліджень інших учених.

По можливості зміст теоретичного розділу має бути аналізом, а не цитатником, і, тим більше, не плагіатом.

Плагіат – це привласнення авторства на чужий твір (текст) або використання у своїй роботі здобутків іншого автора без посилання на них, також це може бути наявність такої кількості посилань, коли їх об'єм та характер викликають сумнів у самостійності виконання кваліфікаційної (магістерської) роботи або будь-якого з його розділів. Різновидами плагіату визнаються: дослівний виклад основного тексту та парафраза – викладення чужого тексту із заміною слів та виразів без зміни змісту тексту.

Здобувач допускається до захисту кваліфікаційної (магістерської) роботи при наявності в ньому 65% оригінального тексту. Науковий керівник має право допустити до

захисту роботу з меншим відсотком оригінальності, якщо аналіз перевірки на плагіат підтверджує самостійність виконання пошукування. При наявності до 50% плагіату робота повертається на доопрацювання.

Цитувати можна і треба, але лише там, де цитата підсумовує або ілюструє ваші міркування з поставленої проблеми. Оскільки теоретична частина являє собою саме аналіз ідей та концепцій авторів, на них обов'язково треба посылатись, тому, зазвичай, на кожній сторінці зустрічається не менше одного посилання.

Якщо посилання на одного автора, то пишеться відповідний номер зі списку літератури в квадратних дужках (наприклад, [22]).

Якщо в тексті робляться посилання на декількох авторів, то пишуться відповідні номери зі списку літератури через кому (наприклад, [10, 15, 22]). Якщо при посиланні на декількох авторів їх прізвища в списку літератури йдуть один за одним, то номери посилань пишуться через дефіс (наприклад, [10-12, 22]). Якщо в тексті роботи наводиться оригінальний текст автора – цитата оформлюється в лапках, а в посиланні через кому з зазначенням малої літери «с» вказуються сторінки (наприклад, [11, с. 238]).

8. Особливу увагу слід звернути на **оформлення таблиць та рисунків** (див. с. 15–16).

2.3. Оформлення основних структурних елементів роботи

2.3.1. Вимоги до змісту кваліфікаційних (магістерських) робіт

Вступ розкриває сутність і стан вивчення основної проблеми роботи, підстави та вихідні дані для розробки теми, обґрунтування необхідності вивчення питання. Головна мета вступу – розкриття актуальності проблеми і позначення кола завдань, що виконуються.

Основні елементи вступу: обґрунтування актуальності теми, визначення мети, об'єкту, предмету, завдань дослідження, його методів та структури роботи.

Всі назви елементів вступу виділяються жирним шрифтом та пишуться з нового рядка.

Компоненти наукового апарату дослідження подають у вступі в такій послідовності:

1. **Актуальність теми.** Аналізується стан розробки проблеми, ступінь її новизни, надається короткий огляд історії досліджень; виділяється та частина проблеми, яка не повністю висвітлена в науці, але має значення для аналізу проблеми в цілому; підкреслюється зв'язок із важливими аспектами соціальних практик. Тобто в даній частині вступу слід обґрунтувати, чому, на думку студента, ця тема важлива для розгляду та подальшого дослідження. Обґрунтування актуальності за обсягом зазвичай становить 0,5-1 сторінки та не повинно перевищувати ¼ частину вступу. Закінчити обґрунтування актуальності можна, наприклад, такими фразами: *«Саме тому обрана проблематика дослідження є вельми актуальною на даний момент»* або *«Власне це й обрано основною проблемою даного дослідження, що визначає його актуальність як у загальнопсихологічному, так і в прикладному аспектах».*

2. **Мета роботи** – це обґрунтоване уявлення про загальні результати наукового пошуку, у ній формулюється загальний задум дослідження. Мета повинна бути визначена чітко та лаконічно, вона зазвичай тісно переплітається з назвою роботи і повинна конкретно вказувати на питання, які вирішуються в роботі.

У формулюванні **мети** мають бути іменники в безособовій формі *«дослідження»*, *«вивчення»*, *«обґрунтування»* тощо, при формулюванні **завдань** варто використовувати дієслова в інфінітиві: *«вивчити...»*, *«окреслити...»*, *«проаналізувати...»*, *«визначити...»* тощо.

3. **Завдання дослідження** конкретизують мету дослідження та визначають послідовність її досягнення; покликані дати уявлення про те, що слід зробити для досягнення цілі. Здебільшого перелік завдань починається фразами «Згідно з метою дослідження нами були поставлені наступні завдання:...» або «Досягнення мети дослідження передбачало розв'язання таких завдань:...». Як правило, формулюють 5-6 завдань, спрямованих як на теоретичне, так і на емпіричне вивчення проблеми.

4. **Об'єкт та предмет дослідження.** Виділення об'єкта та предмета дослідження є необхідною умовою наукового дослідження, оскільки окреслює коло аналізу, дисциплінує думку, допомагає у визначенні завдань та методів пошукувань.

Об'єктом психологічного дослідження не може бути людина, але може бути психіка в цілому або окремі психічні явища (процеси, стани, психологічні властивості). Отже, визначаючи об'єкт, ми відповідаємо на запитання: що ми збираємось вивчати, яку категорію психології?

Предмет дослідження – це певний аспект (частина) розгляду, який дає уявлення про те, які сторони, властивості, функції об'єкта вивчаються; це те, що міститься в межах об'єкта. Предмет – більш вузька, чітко окреслена частина об'єкта, яку ви безпосередньо досліджуєте. Зазвичай предмет повторює в загальних рисах тему дослідження з її конкретизацією чи уточненням.

Наприклад, для дослідження за темою «Характер зв'язку психологічного благополуччя підлітків з особливостями родинного виховання» об'єктом пошукування буде: феномен психологічного благополуччя у підлітковому віці, а предметом – особливості взаємозв'язку психологічного благополуччя підлітків із типом родинного виховання.

5. **Методи дослідження.** Метод – це сукупність прийомів чи операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих виконанню конкретного завдання. Подають перелік застосованих методів та методик дослідження, із обов'язковим зазначенням їх авторів.

6. **Структура роботи.** Описується власне структура роботи за формою: робота складається зі вступу, ... розділів, висновків та списку літератури, який налічує ... джерел; ілюстрована ... рисунками, містить ... таблиці, додатки (*за потреби*).

ОСНОВНА частина роботи, як вище зазначалось, складається з розділів, підрозділів та підпунктів. Кожен розділ починають із нової сторінки. Наприкінці кожного розділу формулюються висновки із лаконічним викладом наведених у розділі результатів.

Перший розділ роботи присвячується аналізу теоретичних джерел із зазначеної проблеми. У ньому описуються встановлені факти, закономірності, які постають теоретичним засновком пошукування, що дозволяє визначити ступінь дослідженості проблеми і ті аспекти, що лишилися поза увагою науковців. Теоретичному огляду зазвичай присвячують 1-2 підрозділи, назви яких відображають тему дослідження, *наприклад, «Стан теоретичної розробки.... (і далі за темою)» або ж «Теоретичний аналіз проблеми.. (і далі за темою)».*

Кожен підрозділ є завершеною частиною роботи, в якій виділено головну ідею, відображену у сукупності проаналізованих джерел. Ця ідея формулюється як висновок в останньому абзаці підрозділу. Треба стежити, щоб текст роботи був логічно пов'язаний між собою. При переході від думки до думки, підрозділу чи розділу слід вставляти речення-зв'язки, які об'єднують ваш текст в єдине ціле.

Під час написання аналізу теоретичних джерел слід уникати таких типових помилок: 1) поєднання готових фрагментів чужих досліджень без власної обробки джерел; 2) перерахування літературних джерел і простий переказ їх змісту; 3) відсутність посилань; 4) відсутність авторської позиції; 5) стилістичні помилки; 6) відсутність єдиного стилю, синтаксичної та стилістичної грамотності.

Наприкінці теоретичного розділу треба зробити висновки-узагальнення про те, до чого дійшов автор в результаті аналізу, зазвичай 3-4 пункти: «Отже, в результаті проведеного теоретичного аналізу встановлено, що: 1.» або ж «Підсумовуючи проведений теоретичний аналіз, слід зазначити: 1. ... 2. ...».

Другий розділ – емпірична частина роботи, найвідповідальніша та найсерйозніша.

Емпірична частина має свої **правила оформлення**. Здебільшого вона складається з двох-трьох підрозділів: перший називають «Цілі, задачі та організація емпіричного дослідження» або «Методологія емпіричних розвідок... (далі за темою)», а другий і третій можуть або з'єднати (і тоді вони матимуть назву «Результати емпіричного дослідження та їх обговорення (інтерпретація)»), або подаватися окремо: у цьому випадку другий підрозділ визначають як: «Результати емпіричного дослідження... (далі за темою)», а третій – «Аналіз та обговорення результатів емпіричного дослідження». Ще раз зауважимо, що частка емпіричної частини повинна сягати не менше 50% загального обсягу вашої роботи.

Перший підрозділ повинен відповідати чіткій структурі і послідовно розкривати такі моменти.

1. Стисло повідомляти, чому проводиться саме таке дослідження.
2. Уточнення мети та завдань саме емпіричної частини роботи.
3. Детальна характеристика вибірки досліджуваних (опитаних, респондентів): чисельність, вік, стать, де навчаються / працюють, і головне – чому саме така вибірка підходить для досягнення цілей та задач вашої роботи.
4. Стисла характеристика тих методик, що використовуються у дослідженні. Обов'язково зазначається мета використання кожного опитувальника чи методики.

Як правило, у стислому описі методики називають її автора (якщо це іноземна методика, то ким вона була перекладена / адаптована російською / українською мовою), рік створення. Визначають теоретичний конструкт, покладений в її основу, шкали та в який спосіб передбачається здійснювати підрахунок результатів.

Якщо методика мало відома, її можна винести у додатки. В інших випадках цього не роблять, лише дають посилання на літературні джерела.

Другий та третій підрозділи присвячують результатам / обробці даних дослідження.

Сирі бали, проміжні результати, численні кількісні показники, таблиці із загальними показниками за методиками виносять у додатки.

Зверніть увагу, що особиста інформація максимально кодована, тобто не містить імен та домашніх адрес. Якщо для вивчення важливі вік, освіта, стать, варто виділити колонку для цієї інформації.

Оформлення таблиць, рисунків та формул.

Таблиці.

Цифровий матеріал, як правило, повинен оформлятися у вигляді таблиць. Так він має наглядний характер, його легше аналізувати.

Кожна таблиця повинна мати назву, яку розміщують над таблицею і друкують симетрично до тексту жирним шрифтом. Назву і слово «Таблиця» починають з великої літери, пишеться курсивом. Назва кожної таблиці має містити інформацію, що відображає її зміст.

Усі таблиці слід нумерувати. Праворуч і вище від назви таблиці з прописної букви пишуть слово «Таблиця» та її порядковий номер арабськими цифрами. Знак № перед цифрою, а також крапка після номера і назви таблиці не ставляться. Номер таблиці складається з номера розділу і порядкового номера таблиці в цьому розділі (наприклад: Таблиця 1.3 – це третя таблиця першого розділу). Якщо в тексті роботи є тільки одна таблиця, то її позначають «Таблиця 1».

На всі таблиці повинні бути посилання в тексті (у дужках), при цьому слово «таблиця» в тексті пишуть скорочено, наприклад: «...у табл. 1.2». У посиланнях на таблиці треба вказувати скорочено слово «дивись», наприклад: «(див. табл. 1.3)».

Зразок таблиці:

Таблиця 1.3

Особливості рівнів особистісної реалізації

Рівні суб'єктивного життєреалізування	Симптомокомплекси ДДЛ та їх понятійна інтерпретація			Канонічні форми активності
	<i>Дерево</i>	<i>Дім</i>	<i>Людина</i>	
Суб'єктивного становлення	архетипи	традиції	значення	діяльність
Особистісного (соціокультурного) розвитку	психокультура	цінності (вартості)	сенси	вчинок
Індивідуального життєтворення	ментальність	ціннісні орієнтації	сенси	екзистенція

Таблицю розміщують таким чином, щоб її можна було читати без повороту переплетеного блоку роботи або з поворотом за годинниковою стрілкою. Таблицю з великою кількістю стовпчиків можна ділити на частини і розміщувати одну частину під іншою в межах однієї сторінки. Якщо рядки або стовпчики таблиці виходять за формат сторінки, то в першому випадку в кожній частині таблиці повторюють її шапку, в другому випадку – боковик.

Якщо таблиця переходить з однієї сторінки на іншу, то на другій обов'язково зробити курсивом позначку «Продовження таблиці 1.3», для розриву таблиці використовується комбінація Ctrl+Shift+Enter.

Формули

Великі, а також довгі та громіздкі формули, які містять знаки суми, добутку, диференціювання чи інтегрування, розміщують в окремих рядках. Це стосується також і всіх нумерованих формул. Для економії місця кілька коротких однотипних формул, відокремлених від тексту, можна подати в одному рядку, а не у стовпчик (одна під одною). Невеликі прості формули, що не мають самостійного значення, вписують всередині рядків тексту. Пояснення значень символів і числових коефіцієнтів слід наводити безпосередньо під формулою в тій послідовності, в якій вони наведені у формулі. Значення кожного символу та числового коефіцієнта треба подавати з нового рядка. Перший рядок пояснення починають зі слова “де” без двокрапки.

Рисунки

Кожен рисунок має відповідати тексту, а текст – рисунку. Назви рисунків розташовуються після них. За необхідності, рисунки доповнюють пояснювальними даними (підрисунковий підпис).

Приклад:

1 – сутнісний: формування диспозицій, організмична активність, вітальні безпосередні переживання, оцінка дійсності

2 – інтраіндивідуальний: пізнавальна активність, міжособове спілкування, досвід практичної дійсності, напрацювання внутрішньої позиції, установок

4 – метаіндивідуальний: диспозиційні рівні усвідомлення дійсності, особистісні судження, творчі запити, рефлексивне світовідчуття законів життя

3 – інтеріндивідуальний: взаємодія з соціальним довкіллям, мораль, етичні засади поведінки, добро і гуманізм як основа співжиття, соціальна орієнтація прагнень і домагань

Рис. 1.2. Компоненти ціннісно-смыслові свідомості за концепцією З.С. Карпенко

Висновки пишуть за змістом усієї роботи. У загальних висновках починають із дуже стислого опису актуальності обраної для дослідження проблеми. Потім, знову ж таки, коротко розкривають, що було з'ясовано в ході теоретичного аналізу певної проблеми. Нарешті, переходять до того, як вивчали цю проблему емпірично.

Висновки до кваліфікаційних робіт мають формулюватись *відповідно до поставлених у вступі завдань (скільки завдань – стільки і структурних елементів висновків (пунктів))*. *Обов'язковим елементом висновків є зазначення сфер переліків **практичного застосування** отриманих у дослідженні результатів*. Завершують висновки обов'язковим абзацом про визначення перспектив подальшого вивчення обраної проблематики.

Пам'ятайте, що сумарний обсяг загальних висновків – 2-3 сторінки.

Список використаних джерел – елемент бібліографічного апарату, який містить описи використаних літературних джерел і розміщується після висновків. Бібліографічний опис складають за абеткою та безпосередньо за друкованим твором або виписують із каталогів і бібліографічних покажчиків повністю без пропусків будь-яких елементів, скорочення назв, тощо. Завдяки цьому можна уникнути повторних перевірок, вставок пропущених відомостей. До списку використаних джерел слід включати тільки ті джерела, на які є посилання у тексті.

Приклад оформлення основних типів літературних джерел КНИГИ

ОДНОТОМНІ ВИДАННЯ

Один автор

Фурман А. А. Психологія особистості: ціннісно-орієнтаційний вимір. Одеса: ОНПУ; Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 312 с.

Два і більше авторів

Zhovinsky E.I., Kryuchenko N.O., Paparyha P.S. Geochemistry of Environmental Objects of the Carpathian Biosphere Reserve. Kyiv, 2013. 100 p.

Людський розвиток в Україні: трансформація рівня життя та регіональні диспропорції: у 2-х т.: кол. моногр. Київ, 2012. 436 с.

Без автора

Збірник

Софія Київська: Візантія. Русь. Україна. Вип. II. Київ, 2012. 464 с.

Багатотомні видання

Видання загалом

Енциклопедія історії України: у 10 т. Київ: Наук. думка, 2013. Т. 10. 784 с.

Окремий том

Фурман А. А. Вітакультурна методологія: антологія. До 25-річчя наукової школи професора А. В. Фурмана: колективна монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 980 с., С. 221–229, С. 269–272, С. 698–704, С. 755–759, С. 789–799, С. 925–940.

Серійні та продовжувані видання

Газета

Світ: всеукр. тижн. / засн.: Мін-во освіти і науки України, Нац. акад. наук України. 1997, квітень. Київ. Щотиж. 1997, № 1–5.

Журнал

Фурман А. А. Концепція особистості в аксіологічній психології: контури сутнісної евристики. *Психологія і суспільство*. 2016. № 4. С. 89–103.

Фурман А. А., Шандрук С. К. Рефлексивне обґрунтування методологічних підходів до пізнання особистості. *Innovative solutions in modern science: scientific journal*. 2017. № 5 (14). С. 92–107.

Бюлетень

Бюлетень Міністерства юстиції України : наук. журн. / засн.: Мін-во юст. України. 1999. Київ. Щоміс. 2016, № 6, 24 с. 4

Продовжуваний збірник

Наука України у світовому інформаційному просторі: серія / засн.: Нац. акад. наук України. 2008. Київ: Академперіодика.

ІНШІ ВИДАННЯ

Законодавчий матеріал

Про видавничу справу: Закон України від 05.06.1997 № 318/97-ВР. Київ: Парламентське видавництво, 2015. 24 с.

Правила

Правила пожежної безпеки в Україні. Затв. Мін-вом внутріш. справ України 30.12.2014. Чинний від 10.04.2015. Київ: Техніка, 2003. 157 с.

Окремий стандарт

ДСТУ 3017-2015. Видання. Основні види. Терміни та визначення. Київ, 2016. 42 с.

Авторське свідоцтво

А. с. Тест-опитувальник компонентів асертивності (ТОКАС) / О. П. Саннікова, О. І. Санніков, Н. М. Подоляк. № 49766; заяв. 15.04.2013; реєстрац. 19.06.2013. 76 с.

Заявка

Заявка у 2014 06343 Україна, МПК (2014.04) B01J 13/00. Спосіб отримання колоїдного розчину наночасток срібла / О.А. Півоваров, М.І. Воробйова (Україна); заявник та патентовласник ДВНЗ "Укр. держ. хім.-технол. ун-т". № у 2014 06343; заявл. 10.06.14.

Каталог

Національна академія наук України. Анотований каталог книжкових видань 2008 року
Київ: Академперіодика, 2009. 444 с.

Автореферат дисертації

Старовойт С. В. Видавнича діяльність Національної академії наук України у 1918-1933 рр.: автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2003. 20 с.

ЧАСТИНА ВИДАННЯ

Стаття із журналу, збірника, розділ книги

Незалежно від кількості авторів у позатекстовому переліку бібліографічних посилань (списку літератури)

Яцків Я. С., Радченко А. І. Про ефективність видання наукових журналів в Україні. *Вісник НАН України*. 2012. № 6. С. 62–67.

Скальський В. Р. Становлення методу акустичної емісії в установах Західного наукового центру. Теорія і практика раціон. проектування, виготовлення і експлуатації машинобуд. конструкцій: Праці 2 міжнар. наук.-техн. конф. (Львів, 11–13 лист. 2010). Львів, 2010. С. 9–10.

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ ВІДДАЛЕНОГО ДОСТУПУ

Опис ресурсу загалом

Наукові публікації і видавнича діяльність НАН України. Київ, 2007. URL: <http://www.nas.gov.ua/publications> (дата звернення: 19.03.2014).

Опис частини електронного ресурсу у позатекстовому переліку бібліографічних посилань (списку літератури)

Garfield E. More on the ethics of scientific publication: abuses of authorship attribution and citation amnesia undermine the reward system of science. *Essays of an information scientist*. URL: <http://www.garfield.library.upenn.edu/essays/v5p621y1981-82.pdf> (Last accessed: 16.04.2013).

Оформлення додатків

Додатки оформлюють як продовження роботи, розміщуючи їх у тому порядку, що і посилання на нього в тексті наукової роботи.

Заголовок додатку розташовують симетрично тексту зверху сторінки і набирають з першої великої літери. Кожний такий додаток повинен починатися з нової сторінки. Додаток повинен містити заголовок, розташований зверху сторінки симетрично. На сторінці прописують саме слово додаток. Для нумерації додатків використовують літери української абетки, за винятком літер Г, Є, І, Ї, Й, О, Ч, Ъ, наприклад: додаток А, додаток Б і т. д. Потім розташовують назву додатку.

Ілюстрації, таблиці і формули, які розміщені в додатках, нумерують у межах кожного додатка, наприклад: рис. Д.1.2. – другий рисунок першого розділу додатка Д; формула (А.1) – перша формула додатка А.

В **додатки** включають таблиці сирих балів; ілюстрації та формули допоміжного характеру, приклади дитячих малюнків, творів, вихідні статистичні дані тощо. У тексті наукових робіт потрібно робити посилання на додатки, коли є необхідність більш детально обґрунтувати або проілюструвати те чи інше положення.

3. Підготовка до захисту та захист кваліфікаційних робіт другого (магістерського) рівня вищої освіти

Перед тим, як роботу буде представлено до захисту науковий керівник допускає її до процедури перевірки на плагіат. Здобувач за заявою (Додаток В) подає текст роботи Системному Оператору кафедри, на якій працює керівник, в роздрукованому та електронному форматі не пізніше як за два тижні до запланованої дати захисту. Вимоги щодо подання роботи на перевірку описані в Інструкції щодо процедури технічної перевірки на наявність текстових запозичень (академічного плагіату) (див. Додаток Г).

Системний Оператор кафедри завантажує електронний формат роботи підготовлений для перевірки до Системи на наявність збігів / подібності / рерайтингу / схожості текстів.

Упродовж п'яти робочих днів Системний Оператор генерує звіт подібності та надає його для аналізу науковому керівнику. Остаточне рішення щодо наявності у кваліфікаційній роботі наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами та відтворення опублікованих текстів інших авторів без зазначення авторства або неналежне цитування приймається науковим керівником.

Якщо кваліфікаційна (магістерська) робота отримує низький рівень унікальності (високий коефіцієнт подібності / схожості) науковий керівник складає обґрунтований звіт щодо доцільності використання наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, та відтворення опублікованих текстів інших авторів (можливо із залученням експертів) у зазначеній роботі.

У разі необхідності, для усунення недоліків у перевірених текстах здобувачам надається до 10 робочих днів для доопрацювання роботи. Після чого кваліфікаційна робота перевіряється повторно згідно процедури передбаченої Інструкцією.

Якщо за результатами повторної перевірки коефіцієнт подібності / схожості залишається з попередніми показниками, то робота вважається такою, що не пройшла перевірку на плагіат. Здобувач освіти має право на доопрацювання роботи і подання її до захисту на наступний навчальний рік.

Якщо робота і звіт подібності допущені (прийняті) науковим керівником, робота допускається до захисту і процедура наявності текстових запозичень (академічного плагіату) завершується. Звіт подібності долучається до матеріалів роботи.

Також робота не допускається до захисту у випадках, якщо:

- була подана на перевірку керівнику або на будь-який подальший етап проходження з порушенням, встановлених регламентом термінів;
- написана на тему, яка не була своєчасно затверджена керівником;
- виконана не самостійно;
- структура не відповідає вимогам;
- зміст роботи не розкриває її теми;
- не переплетена та недбало оформлена.

Захист кваліфікаційної (магістерської) роботи відбувається публічно на засіданні кафедральної комісії із захисту. За своїм характером він є науковою дискусією, що відбувається у вимогливій, принциповій і водночас доброзичливій атмосфері з дотриманням вимог наукової етики. Головні його складові стосуються аналізу достовірності, обґрунтованості зроблених у висновків і рекомендацій.

Засідання кафедральної комісії розпочинається з оголошення її головою назви роботи, прізвища, імені, по-батькові автора, інформації про наявність необхідних у справі документів, констатації виступів за темою роботи на засіданнях наукових товариств, наукових гуртків та ін. Потім слово для повідомлення основних результатів наукового дослідження надається студенту. Свій виступ він вибудовує на основі читання (краще переказу) раніше підготовлених тез доповіді, намагаючись виявити високий рівень теоретичної підготовки, ерудицію, здатність доступно інтерпретувати основні наукові результати дослідження. Передусім він має зосередитись на головних підсумках здійсненої роботи, на сформульованих та обґрунтованих ним теоретичних і прикладних положеннях. Під час захисту рекомендовано використовувати додатково підготовлені креслення, таблиці і графіки, слайди, кіно- та відеоролики, плакати тощо. Усі ці матеріали повинні бути чітко і лаконічно оформлені, щоб студент міг без особливих ускладнень їх продемонструвати, а вони були доступними присутнім.

Оцінка кваліфікаційної роботи залежить не лише від змісту, переконливості доповіді, а й від того, наскільки вправно представить її на засіданні кафедральної комісії студент, наскільки компетентно, впевнено відповідатиме він на поставлені запитання, коментуватиме дискусійні положення.

Після виступу студента голова комісії пропонує її членам ставити запитання, після чого надає слово її автору для відповіді, коментарів, зауважень і побажань. Далі розгортається дискусія, в якій мають право брати участь усі присутні на захисті.

Члени кафедральної комісії та запрошені на захист особи в усній формі можуть ставити різні запитання з порушених у дослідженні проблем, сподіваючись на компетентні, коректні відповіді студента, надати які є його обов'язком. Від повноти відповідей також залежить сукупна оцінка виконаної роботи. Всі роботи (електронний варіант) мінімум за 3 дні до захисту розміщуються у репозитарії університету.

4. Приклади оформлення кваліфікаційних робіт

Приклади (додатки до) оформлення кваліфікаційних (магістерських) робіт наведені на офіційному сайті Університету у вкладці «Про атестацію осіб, які здобувають ступінь бакалавра та магістра» (<https://op.edu.ua/document/16277>), де зазначені:

[Зразок титульного аркуша кваліфікаційної роботи.](#)

[Форма завдання на кваліфікаційну роботу.](#)

[Форма подання голові ЕК.](#)

[Форма титулу програми.](#)

[Приклад форми білету.](#)

Список рекомендованої літератури

1. Електронні методичні рекомендації до написання та оформлення дипломних робіт за спеціальністю «Психологія» [Електронний ресурс] / уклад.: Н.В. Грисенко, О.О. Байєр, Е.Л. Носенко, І.Ф. Аршава, Д.С. Волков, Т.В. Кубриченко. Донецьк: РВВ ДНУ, 2013. 35 с. Режим доступу: distance.dnu.dp.ua/ukr/nmmateriali/documents/2013kurs.pdf.
2. Завязкіна Н.В., Полшкова С.Г. Методичні рекомендації з написання та оформлення кваліфікаційних (магістерських) робіт. Київ: Київський інститут сучасної психології та психотерапії, 2020. 32 с.
3. Кримова Н.О., Гордієнко І.О. Методичні рекомендації до написання випускної кваліфікаційної роботи бакалавра з психології. За заг. ред. В. А. Гузенко. Одеса: ОНПУ, 2020. 56 с.
4. Кошова І.В., Кресан О.Д. Методичні рекомендації до написання кваліфікаційних робіт з психології: для студентів спеціальності 053 “Психологія”. Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 50 с.
5. Максименко С.Д., Носенко, Е.Л. Експериментальна психологія. Київ, 2008. 296 с.
6. Методичні рекомендації до написання курсових та дипломних робіт: для студентів зі спеціальності «Психологія» / уклад. Н. А. Маєвська, Ю. А Гімаєва. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. 36 с.
7. Методичні рекомендації до написання та оформлення дипломних робіт за спеціальністю «психологія» / Уклад.: Н. В. Грисенко, О. О. Байєр, Е. Л. Носенко, Д. С. Волков, І. Ф. Аршава, І. Г. Батраченко, Є. Т. Коробов. Дніпропетровськ, ДНУ. 2012.
8. Методичні рекомендації щодо виконання, оформлення та захисту випускної кваліфікаційної роботи бакалавра для студентів денної форми навчання спеціальності 053 Психологія / Укл. Сергєєнкова О. П., Кутішенко В. П. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. 27 с.
9. Музика О. Л. Курсові роботи з психології: Навч. посіб. для студентів вищих навч. закладів. 3-є вид. перероб. і доп. Київ: Вид-во Освіта України, 2009. 104 с.
10. Рекомендації до написання та оформлення курсових та дипломних робіт із психології / уклад. Л. М. Самошкіна, І. С. Самошкіна. Донецьк: РВВ ДНУ, 2004. 28 с.